

De onmisbaren

Ron Meyer

DE ONMISBAREN

Een ode aan mijn sociale klasse

2021 Prometheus Amsterdam

© 2021 Ron Meyer

Omslagontwerp Lieke Smits

Foto auteur Anne Jannes

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 4883 6

Proloog

Als je studeert en hard genoeg werkt, dan kun je alles worden wat je wilt. De *Dutch dream* is diep verankerd in onze samenleving. Een meritocratische utopie waarin inkomen, status en gezondheid een resultaat van individuele keuzes zijn. De redenering is overzichtelijk. Sociale klasse bestaat niet meer. Arbeiders vormen fossielen uit een ver verleden. Strijd en actie zijn beelden op de zwart-wittelevisie. Wie een laag inkomen, een sociaal huurhuis en een baan met weinig status heeft, is zogenaamd dom, lui of leeft op zijn minst zonder echte ambitie. Vergeten, genegeerd en zes jaar eerder dood. Eigen schuld, dikke bult. Had je maar moeten studeren of harder je best moeten doen. Schoonmaker, pakketbezorger, vuilnisophaler, distributiewerker, zorgverlener en miljoenen anderen.

Vitale processen of cruciale beroepen worden ze door de regering genoemd. *Essential workers* heten ze elders in de wereld. Zo cruciaal dat ze vaak met een laag loon gewaardeerd

worden. ‘Het inkomen blijkt van belang te zijn. Mensen met een lager inkomen blijken een hogere kans te hebben te overlijden aan COVID-19, ongeveer 60 procent hogere kans om te overlijden aan COVID-19 dan leeftijdsgenoten,’ zegt een hoogleraar op Radio 1. ‘Mensen met lagere inkomens werken vaak buitenshuis, of hebben verzorgende beroepen, zijn kleiner behuisd.’

Mensen die niet thuis kunnen werken, de hardste klappen vangen en ons land overeind houden. Essentieel en cruciaal. Vaak onzichtbaar maar officieel onmisbaar. Een hele klasse van onmisbaren. Terug in het publieke debat van nooit weg geweest uit de samenleving.

Sterren zie je pas als het donker is.

Dit is het verhaal van jullie leven, jullie volharding en jullie opoffering, van mijn worsteling met die opoffering. Dit is het verhaal van een klasse die niet meer leek te bestaan. Bespot en bespuugd. Vergeten en genegeerd door de heersende macht. Een klasse van onzichtbaren die onmisbaar blijken. Dit is een verhaal van mensen waar het aan de talkshowtafels of in de boeken vrijwel nooit over gaat.

Voor pap en mam.

Voor iedereen achter het spoor.

Voor mijn klasse.

1

Wij geven nooit op

4 1 0 6 5 8. Onze oude lichtbruine telefoon met draaischijf ratelt bij elk cijfer. Mijn hart bonst, ik voel een brok in mijn keel. Zolang ik maar niet huil, denk ik terwijl de telefoon gaat. ‘Hallo, Meyer hier,’ antwoordt de stem van de liefste oma ter wereld.

‘Hallo, oma,’ zeg ik zo gewoontjes mogelijk. Ik ben twaalf jaar oud en ik ga oma vertellen dat jullie hulp nodig hebben. Dat jullie de energierekening niet meer kunnen betalen en we het risico lopen uit huis te worden gezet. Dat er een wonder nodig is.

Dat telefoontje zal me voor het leven vormen. De avond ervoor besluit ik in actie te komen. Boven aan de trap hoor ik jou in de woonkamer op een manier die nieuw voor me is. Ik had mam eerder horen huilen, maar jou nog nooit zo kwetsbaar gehoord. Wanhopig. Over ellende, papieren, bezwaarschriften, rekeningen, herinneringen, mislukte betalingsregelingen

en afgewezen verzoeken om uitstel. Ik ben geschokt. Ik kruip onder mijn deken, stop mijn hoofd onder het kussen en hoop mezelf in een nachtmerrie te bevinden waaruit ik snel wakker zal worden. De nachtmerrie blijkt echter werkelijkheid te zijn.

‘Oma, de elektriciteit wordt afgesloten en we moeten ons huis uit als we niet betalen.’

Ik zwijg.

‘Ben je er nog, *Ronnie*?’

Ik kan niet praten en probeer mezelf af te leiden door de wikkeldraad van de telefoon om mijn arm te draaien. Ik hoor haar ademen. Haar hartslag en ademhaling zijn in nog geen tien seconden omhooggeschoten. Als een raket. Ik voel haar schrik op mijn borstkas. Ik heb zojuist het hart van mijn oma een tik verkocht. Jouw moeder! Die stoere sterke vrouw die van jongs af aan in de kroeg van haar ouders en in het hoofdkantoor van De Staatsmijnen in het centrum van Heerlen eelt op haar handen en knieën heeft gekweekt. Schrobben, poetsen en alle noeste arbeid die van haar werd verwacht. Die ruwe bolster, blanke pit-vrouw, die zich van niemand het kaas van het brood laat eten en op elk moment in een ongetemde leeuw kan veranderen die haar familie met alle middelen zal beschermen. Die vrouw realiseert zich dat haar oudste kleinzoon haar zojuist vertelt dat haar zoon zijn gezin niet kan onderhouden. Ik slik. Ik overweeg op te hangen tot uit het niets haar kalmte overheerst en ze met de rust van een kabbelend beekje zegt: ‘Maak je geen zorgen, *klinge*. We lossen dit op. En het is ons geheim.’

De volgende dag gaat de oude telefoon. Jij neemt op. Je knielt langzaam voor het eikenhouten kastje waarop de tele-

foon staat en fluistert met een gebroken stem ‘dankjewel’. De grauwe kleur in je gezicht verdwijnt. Ik zie een mengeling van ongeloof en opluchting in je ogen als je tegen mam zegt: ‘Mijn ouders geven ons een deel van de erfenis, ik denk dat *het Herregudje* toch bestaat.’

Je moet weten dat ik daar best van baalde. Als Zijn bestaan, waarin je al best lang niet meer echt geloofde, kennelijk bewezen wordt door een wonder dat Hem helemaal niet toekomt, waar moet het dan heen met de wereld? En, bovendien, wat een luizenbaantje heeft die Kerel dan in hemelsnaam? Het ware geschenk van opa en oma was echter niet hun zogenaamde wonder, maar hun voor eeuwig vormende les in waardigheid. Een huis om in te wonen geeft je waardigheid. En zij begrepen dat die waardigheid beschermd moet worden. Ten koste van alles. Ik was doodsbang voor een stroomafsluiting en huisuitzetting, maar ik had het jullie nooit kwalijk genomen. Natuurlijk wist ik op die leeftijd niet wat sociale klasse betekende, maar ik wist vanaf dat moment wel dat we niet met zijn allen in hetzelfde schuitje zitten. Hoe vaak zogenaamd hooggeleerde types dat ook bleven herhalen: ons land en het oppermachtige systeem produceren permanente ongelijkheid en onrechtvaardigheid.

En die gaan niet weg. Niet toen, niet nu en niet straks. Niet vanzelf.

2191 DAGEN, dat is het verschil in levensverwachting tussen twee van mijn beste vrienden: Ad en Martijn. Ad maakt treinen schoon en Martijn is eigenaar van een financieel adviesbureau. Beiden zijn geweldige vrienden en fantastische vaders van jonge kinderen. Ad zal naar verwachting zes jaar jonger overlijden dan Martijn.¹ Hij zal vijftien jaar jonger ziek

worden. Ad woont niet in Mogadishu, maar in Meezenbroek. Martijn woont drie buurten verderop. Ad en Martijn wonen amper tweeënhalve kilometer van elkaar vandaan, te voet een halfuurtje, met de bus drie haltes, sociaaleconomisch lichtjaar. Hoe prachtig die route langs het sprookjesachtige Aambos ook is, ze hakt erin. Wie van Martijn met de bus naar Ad reist, verliest bij elke bushalte twee jaar van zijn leven. Ad zal lijden aan hart-, vaat- of longaandoeningen die worden veroorzaakt door ongezondere werk- en woonomstandigheden. Het betreft geen uniek Heerlens of Zuid-Limburgs probleem. Wie in het Oost-Groningse Pekela opgroeit, gaat bijna acht jaar eerder dood dan een leeftijdsgenoot in Haren.²

En corona raakt hard. ‘Er ligt op dit moment geen dwarsdoorsnede van de maatschappij in het ziekenhuis met corona,’ zeggen artsen, ‘maar een sociaaleconomische onderklasse.’ ‘In armere buurten lopen mensen een hoger risico om ernstig ziek te worden van COVID-19,’ schreef NRC eind 2020.³ ‘Voor iedere rijke sterven er twee arme Nederlanders aan COVID,’ concludeert *Trouw*.⁴ Wie werkt in de vleesfabriek, het distributiecentrum, de thuiszorg of de schoonmaak kent een groter risico om besmet te worden. Ad kan niet thuiswerken. De treinen worden niet schoon van achter een laptop of smartphone. Opa en oma worden niet gewassen via Zoom of Teams. Ads vrouw Ria werkte in de thuiszorg. Tot ze ernstig ziek werd. Ad en Ria hebben 2191 dagen achterstand en nieuwe crises zijn in aantocht. De klok tikt.

Net zoals jouw vingers 28 jaar geleden op onze donkerbruine eikenhouten tafel tikten.

Voor de heersende klasse is alles een spel of een strategie.

Politiek, onderhandelen, boos worden, lachen, wel of geen emoties tonen, wel of niet liegen. Alles is een show. Voor de kijkcijfers, de peilingen of de klanten. Voor jullie is het leven nooit een strategie, een spel of een show. Nooit een voor- of nabeschouwing. Nooit een schaakbord. Voor jullie is het leven overleven en offers brengen. Voor jullie is het leven de huur of het eigen risico kunnen betalen, wel of geen zorg krijgen, wel of niet opgejaagd worden. Voor jullie staat permanent alles op het spel. Voor jullie is politiek een kans om níet zes jaar eerder dood te gaan. Om níet vijftien jaar eerder ziek te worden. Om níet twee keer zoveel risico te lopen aan corona te sterven. En uitgerekend jullie geloven steeds minder dat de democratie die mogelijkheid biedt. Wie zegt dat de vele schandalen, crises en ellende bewijzen dat grote groepen mensen onzichtbaar zijn voor de machthebbers en media heeft gelijk, maar ook al decennialang niet goed opgelet. De ellende is niet nieuw. In steden met veel Ads en Ria's is de opkomst bij vier van de vijf verkiezingen onder de helft gezakt. Om over onze buurten maar helemaal te zwijgen. In menig buurt bleef bij alle verkiezingen een meerderheid thuis. Waarom zou je nog meedoen aan het systeem als dat toch niet in jouw voordeel werkt? Jij begrijpt dat gevoel, maar je verafschuwt het ook. Net als mam. 'Wij geven nooit op,' zeg je dan strijdbaar. En ik doe met jullie mee.

2

Lockdown

‘There was never any lockdown. There was just middle-class people hiding while working-class people brought them things.’

Schrijver en kunstcriticus J.J. Charlesworth

NAJAAR 2020. Het is zes uur. De wekker van mijn Samsung-smartphone schalt door de slaapkamer. Het is een indringend geluid dat zonder te schreeuwen toch schreeuwt. ‘Sta op, lul,’ hoor ik het apparaat zeggen zonder dat het spreekt. Ja, mam, ik weet dat je je nu hardop afvraagt of ik dit woord wel moet gebruiken. Maar dat ding schalt dertigmaal in een halve minuut. Het is mijn dagelijkse worsteling. Aan de ene kant de aantrekkingskracht van de behaaglijke warmte onder de deken. Zo sterk als een reusachtige magneet op een ijzeren paperclipje. Aan de andere kant de wekker. En die ligt buiten

handbereik. Geen metafoor is geschikt om de superkracht van een wekker buiten handbereik te beschrijven. Er kan simpelweg niets tegenop.

Om de een of andere reden sta ik al een jaar lang vier keer in de week om halfzeven in de sportschool. Het is een van die middenklassenmanieren die ik fijn vind. En verafschuw tegelijk. Alsof jij vlak voordat je op je fiets stapte om huizen in de hele stad schoon te maken nog even op de loopband in de sportschool ging staan. Op de hoek van de Spoorringel heeft een groep mensen in geel-rode tenues en fietsen zich verzameld. Vanuit een met tl-lampen verlicht hoekpand worden hun tassen gevuld. Met kranten. In een flits denk ik aan onze krantenjongen van enkele jaren geleden. Zijn noeste werk werd dagelijks begeleid door de kapotte knalpijp van zijn brommer. Een soort trackingsysteem *avant la lettre*. Dagelijks werden we herinnerd aan wie er waar in onze buurt nog wel een abonnement op de krant had.

In een buurt met honderden woningen stopte hij bij vier adressen. In de sportschool wordt ook al gewerkt. Wanneer er nog amper iemand binnen is, is er altijd en overal de schoonmaker. Ook in de sportschool. Ze boent de vloeren en desinfecteert apparaten. Ze maakt niet alleen de sportschool schoon. De rest van haar dag is onregelmatig gevuld met schoonmaakwerk op nog drie of vier plekken. Waarom ze er zo vroeg moet zijn, of überhaupt aan de randen van de dag werkt, lijkt een volstrekt raadsel, maar is een van die gevolgen van onzichtbaarheid. Zij die over je beslissen, zien je niet, maar willen je ook niet zien. Ik denk aan jou, mam, als ik haar groet op de weg naar buiten.

Het is steenkoud. De stad is stil. Corona woekert voort. Ik

zie vijf mannen op straat. Het trottoir is opengebrouwen. De mannen dragen groen-grijze werkkleding. De damp van hete koffie stijgt boven een thermosfles uit. De graafmachine pruttelt zachtjes. De stratenmakers zijn al begonnen. Op de bijna dagelijkse vroege ochtendreis dwars door de stad zie ik degenen voor wie een lockdown – intelligent of niet – niets anders is dan hard werken in de vroege ochtendkou. Ik zie de mensen van de groenvoorziening. Verderop rijdt een bus, de buschauffeur zit achter plexiglas, een enkele passagier zit halverwege de bus. Ze draagt een mondkapje. Even later rijdt een bestelbusje met twee mensen voorin door de straat. RIOLE-RINGSTECHNIEK staat er in witte letters op de bus. Ze slaan rechts af, maar verlenen voorrang aan een dame op een fiets die met flinke tred onderweg is. Aan haar witte broek te zien, werkt ze in de zorg. Ze lijkt op jou. Toen je nog kon fietsen en in de thuiszorg werkte. Voordat je zelf hulp nodig had. Dezelfde witte zorgbroek en dezelfde tred. Geen van hen kan thuiswerken. Ze zijn met miljoenen. Voor wie van hen betekent het begrip lockdown dat ze niet meer buitenkomen en in korte broek in een verwarmde kamer achter hun laptop kruipen? De klanken van de radio schallen door de bestelbus. Door het raampje horen de stratenmakers een vakbondspeeldooi voor een thuiswerkbonus. ‘Ik verdien ook een thuiswerkbonus,’ zegt de één. ‘Als je op de pot zit, ja,’ vult de ander aan. Ze schaterlachen.

Britse onderzoekers ontdekken een verband tussen de mogelijkheid om thuis te kunnen werken en de welvaart van buurten.⁵ Hoe meer mensen thuis kunnen werken, des te rijker is de buurt. De onmisbare beroepen, vaak mensen die niet thuis kunnen werken, wonen in de armste buurten. En daar komt de ‘Zoomshock’ nog bij, het voorspelde effect dat méér

thuiswerken na corona juist de rijkere buurten zal bevoor- delen. De nieuwe brasserie en het koffiehuis zullen namelijk openen daar waar meer mensen thuiswerken. ‘Had je daar echt onderzoek voor nodig?’ hoor ik je mompelen.

‘Dit is hard, dit is een lockdown,’ zegt de sociaaldemocratische Belgische minister Frank Vandenbroucke op de Belgische tv. ‘Maar wel een lockdown waarin bedrijven blijven draaien. In uw woning mag u niet meer dan één persoon ontvangen.’⁶ Maanden later, tijdens de avondklok, draait het grote geld ook gewoon door. De bezorgbedrijven en distributiecentra draaien overuren. Ook na negen uur ’s avonds. Shirts, prullenbakken, vibrators, boeken en sokken zijn kennelijk een dusdanig urgente levensbehoefte dat ze ondanks de avondklok bezorgd mogen worden.⁷ En anders kun je altijd nog flaneren tijdens de avondklok. ‘Samen tijdens de avondklok flaneren? Dat kan met deze matching outfits voor baasje en hond!’ Bij jouw favoriete supermarkt Lidl adverteren ze zelfs met goedkope kanariegele regenjassen die je samen met een nog aan te schaffen hond kunt dragen na de avondklok. Het is zo intens treurig dat het bijna grappig wordt.

Laat het even tot je doordringen. Het sociale leven wordt platgelegd, kroegen en winkels zijn dicht en we mogen amper iemand thuis ontvangen. Jij mag je kleinkinderen niet knuffelen. Lockdown in het land, maar business as usual in menig multinational. Alsof het virus stopt bij de deur van het distributiecentrum, de supermarkt of de bezorgreuzen. Ze lopen binnen als nooit tevoren. Miljarden winst met dank aan de overheid die een belangrijk deel van de concurrentie uitschakelde. Wie daarop kritiek uit, of alleen maar voorstelt om de coronaprofiteurs extra te laten bijdragen om al die kleine ondernemers te kunnen helpen, wordt met een vals beroep op

eensgezindheid om de oren geslagen. We zouden de Appie of Jumbo dankbaar moeten zijn dat ze 'ons' erdoorheen slepen. 'Want wij zitten allemaal in hetzelfde schuitje.'

Als straks het applaus verstomt, zal de onmisbaarheid van de uitgewrongen schoonmakers, ziekgewerkte zorgverleners, avondklok trotserende pakketbezorgers, afgesnauwde kassières, collirecord brekende distributiewerkers en moegestreden politieagenten langzaamaan vergeten worden. Het is wat mijn maat en treinschoonmaker Kapi me ooit uitlegde: 'In een crisis moeten we harder werken, want het is crisis. Na de crisis moeten we harder werken, want het wás crisis. Voor ons is het altijd crisis.'